

# mål<sup>1</sup>+mæle



## I eller på?

En læser, Frits Gravesen, undrer sig over, at vi siger *på* Østerbro, men *i* ambassadekvarteret. Det kan dog være det samme kvarter. Læs Erik Hansens forklaring *side 5.*

## Skal tandlægen rette Deres udtale, soldat?

Vi sammenstiller en liste med militære tilsvi-  
ninger fra det 19. århundrede med en fra det 20.  
Er der egentlig nogen grundlæggende forskel?  
Døm selv *side 7.*

## Efternavnets historie

Historien begynder uden efternavne, og sådan har de kongelige det stadig. Men der går kludder i folkets navne flere gange, og nye systemer må opfindes. Historien begynder *side 10.*

## Kendes karakteren på kommafejlene?

Det er let at give karakter for gymnasiestile. Man tæller bare fejl i tegnsætningen på de første to sider – eller hvad? *Side 18.*

## Bit-bat eller Bat-bit?

Ja, hvad skal produktet egentlig hedde? Det er folk overraskende enige om. Læs om undersøgelsen af vokalrækkefølge, og få et bud på hvorfor, *side 25.*

**Sprogligheder** 2

**I Nordsjælland, men på Sydfyn** 5

**Den militære tone** 7

**Fra Harald til Elbro** 10

**Fejl og karaktergivning i danske gymnasiestile** 18

**Forkortelsesløsninger** 24

**Er det hip som hap?** 25

**Mål og Mæles plakat** 31

... i skolen lærte jeg at skrive De med stort / Men jeg ku' aldrig bli' til noget, trods mit store ordforråd

(ShuBiDua,  
»Den røde tråd«, 1978)

# Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro  
 Institut for Nordiske Studier  
 og Sprogvidenskab,  
 Københavns Universitet,  
 Njalsgade 120,  
 2300 København S  
 E-mail: ce@hum.ku.dk

## ? *Køre over eller køre ned*

Hedder det *kørt over* eller *kørt ned*?  
 Det kan vist hedde begge dele, men er der en betydningsforskel?

Venlig hilsen  
 Søren Vestergård Nissedal  
 Espergærde

! Ja, der er forskelle i betydning, men de er forholdsvis små. Som udgangspunkt betyder begge udtryk »køre ind i nogen, så vedkommende falder skadet eller død til jorden«, som der står i *Den Danske Ordbog*. Så til forskellene:

1. Der er forskel på de to faste udtryks *pålydende betydning*, som Lars Brink har kaldt det. Man kan ikke køre nogen *ned* flere gange lige efter hinanden. Derimod kan man godt komme til at køre noget eller nogen *over* flere gange, »16-årig kørte MC-betjent over to gange«. Det er fordi *køre over* betoner bevægelsen langs underlaget; mens *køre ned* betoner, at noget eller nogen væltes omkuld. Det forklarer måske også, hvorfor folk sjældent selv er skyld i det, hvis de bliver *kørt ned*, og slet ikke, hvis de ligefrem bliver *mejet ned*. En fodgænger, der derimod bliver *kørt over*, kan godt være gået over for rødt lys i en fodgængerovergang og dermed selv være medskyldig i påkørslen.

2. Der er også forskelle i de to udtryks muligheder for at binde andre led til sig: Man kan fx *få benene* (etc.) *kørt over*, men ikke *ned*, fx »Skolepatrulje fik fødderne *kørt over*«.

3. Endelig er der visse forskelle på de to udtryks muligheder for *overført brug*. *Køre ned* kan betyde 'tappe for psykiske kræfter', man kan være psykisk *nedkørt*, men næppe *overkørt*. Arbejdsmæssigt kan man derimod godt være *overkørt*. Det er dog noget, man normalt kommer sig over forholdsvis hurtigt, ligesom man har større chance for at komme sig over at være *opslidt* end *nedslidt*. En nyere

overført brug af at *køre over* er 'be-sejre overlegent': »Vestas kørt over af Siemens på havmøller«. Eller denne overskrift fra Ekstra Bladet, som kræ-ver særlig viden af modtageren: "Rødovre kørt over i sin egen hule". Tilføjelsen hjælper: »AaB løste semifinale-billet efter en fortjent sejr over Rødovre Mighty Bulls i Rødovre Skøj-tehal«. Meningen er, at Rødovres is-hockeyhold har tabt stort til AaB på hjemmebane.

Det er meget sjældent, at udtryk er helt synonyme, det vil sige fuldstæn-dig identiske i betydning og brug. I de fleste tilfælde er der tale om nærsyno-nymi sådan som med *køre over* og *køre ned*.

KF, JL og CE

## ? Er nul flertal

Tak for et godt og lærerigt blad! Hvor-dan kan det være at tallet 0 er plura-lis? Fx »der er nul minutter til toget kommer«. Er o også pluralis i engelsk, tysk og fransk?

Lars Dannemand Pedersen  
København N

! Talordet *nul* forbindes mest med mængdeangivelser og måleenheder i flertal: »isvand er *nul grader*«, »der er *nul minutter* igen«, »Nanna har *nul kroner* til mad« (hjemmeside, 3F), »*nul rotationer* i knolden« (fra sangen »Knald i låget« af Shu-bi-dua, 1976). Frem for alt kender vi det fra 70'er-re-klamefilmen, hvor barnet stolt frem-fører Colgate-sloganet: »*Nul huller!*«

*Nul* forbindes som regel med sub-stantiver i pluralis, fordi *nul* regnes

som en del af en flerhed: grader, mi-nutter, kroner osv. Eller sagt på en an-den måde: nul er et punkt på en skala, der normalt går længere end til én. Det svarer i de fleste tilfælde til bru-gen af *ingen* og *ikke nogen*: *ingen mi-nutter, ikke nogen huller*. Hvis barnet udbrød, »jeg havde *ikke noget hul*«, så gik skalaen kun til 1; det vil sige, at spørgsmålet var, om der var ét hul el-ler ingen.

På engelsk, tysk og fransk bruger man også nul med pluralis ved mæng-deangivelser og måleenheder, *zero de-grees* osv. Og ligesom på dansk kan man finde eksempler på nul med fler-tal i mindre konventionelle mængder såsom: »Ich habe null Freunde«, »I've got zero friends«, »j'ai zéro amis«. Men på fx tysk er det faktisk nem-mere at finde eksempler på singularis efter *null*: »Ich habe *null Bock* darauf« (»ingen buk« = gider ikke), »Liberale haben *null Kompetenz*«, »Großeltern haben *null Interesse* an ihren Enkelkin-dern«.

På dansk kan *nul* også optræde med entalssubstantiv, især når det er et ord, som aldrig eller sjældent fore-kommer i flertal: *nul forurening, nul respons, nul tilslutning, nul lydhørhed, nul øl mere til møderne* osv. Det er en lidt moderne brug af *nul*, og den fal-der måske nok lidt ved siden af den centrale rigssprogsnorm, som man si-ger. Det vil sige, at den kan fore-komme nogle sprogbrugere påfal-dende, evt. meget uformel. I øvrigt kan *nul* + ental bruges emotivt, til markering af misbilligelse, overras-kelse osv.: *de havde lovet mig en billet*,

men da jeg kom, var der nul siddeplads; jeg kiggede i skuffen, men jeg så nul papiersaks; han var fremme kl. 24.00, men det var for sent: nul rutebil.

KF og EH

## ? Brune kartofler, brunekartofler og brunede kartofler

De sukkerbrunede kartofler kaldes næsten aldrig *brunede* kartofler, men oftest *brune* kartofler, hvad de naturligvis er efter bruningsprocessen, men det er de jo sådan set også, når de graves op af jorden. Kartofler, der købes med henblik på at gennemgå processen, bør beskrives *brunekartofler*, men bliver det sjældent – hér ses også ofte *brune* kartofler.

Min husstand modtager ikke tilbudsaviser, så jeg har ikke trykt belæg for mine iagttagelser (der i øvrigt er ganske uvidenskabelige) – men jeg hører gerne, om andre er enige i, at først køber man *brunekartofler*, evt. *brune* (dvs. ikke-skrællede) *brunekartofler*, så bruner man dem, og så får man *brunede* kartofler.

Venlig hilsen

Anne Marie Køllgaard

København V

! Det er vanskeligt at være uenig i din beskrivelse, bortset fra at den karakteriserende betydning, du reserverer til *brune kartofler*, er noget teoretisk i denne sammenhæng: Vist er den principielt tænkelig, og der kan højst sandsynligt også findes autentiske eksempler på den, men det ændrer ikke ved, at den i udstrakt

grad er blokeret af de etablerede gastronomiske betydninger med fokus på 'madret' eller 'ingrediens'. Det er meget vanskeligt at finde eksempler på den særskrevne form, der alene betegner farven på kartofler, når de er vaskede.

Ser man på de tre formers hyppighed i forhold til hinanden, så er participiumsformen *brunede* mest brugt, efterfulgt af varianten med adjektiv, *brune kartofler*. Mindst udbredt er den "gerundiviske" konstruktion *brunekartofler*. Et gerundivisk indhold er et, der forpligter eller lægger op til en bestemt handling. Mange sprog har særlige kasus eller konstruktioner reserveret til det, fx er det arabiske ord *Koran* en gerundiv ('bogen som skal læses'), det samme gælder den tyske konstruktion med *zu + participium I*, fx *ein ernst zu nehmendes Problem* 'et problem som bør tages alvorligt'. Delvise paralleller til *brunekartofler* har vi i eksempler som *pegefingere*, *smedejern* og *tørrestativ*, som også er gerundiviske.

Selv om der altså i praksis hersker nogen betydningsoverlapning mellem de tre former, så er de stadig grammatisk ret bundne hver især. Således er dette eksempel fra *Kogebogen.dk* i hvert fald grammatisk forkert:

»Tilbered de *brunekartofler* i en gryde i stedet for på en pande«. Det er det, fordi konstruktionen er et substantiv, og substantiver bøjes kun med foranstillet artikel, hvis der før substantivet står et adjektiv (eller hvis de fremhæves)

KF

# I Nordsjælland, men på Sydfyn

Af Erik Hansen

Hvorfor hedder det *i Nordsjælland* når det hedder *på Sydfyn*? *I* og *på* betegner her præcis det samme, nemlig at noget befinder sig inden for området Nordsjælland, Sydfyn eller andre større og mindre dele af landet. Hvordan vælger vi mellem *i* og *på* i den slags tilfælde?

Sprogbrugen er ret enkel: Når det drejer sig om navne på øer, bruger man *på*: *på Sjælland, på Fyn, på Bornholm, på Lolland, på Samsø, på Læsø, på Amager, på Christianshavn*. Det samme gælder for navne på halvøer: *på Djursland, på Grenen, på Sjællands Odde, på Helgenæs*. Man bruger også *på* foran sammensætninger med den slags navne: *på Sydfyn, på Norddjursland, på Nordfalster*.

En undtagelse fra reglen er navne på Sjællands dele. Det hedder absolut kun *i Nordsjælland*, og det er stik imod reglerne. Så hedder det *i* eller *på Vestsjælland, i* og *på Sydsjælland, i* eller *på Østsjælland* – og det er altså også delvis uden for reglerne.

Når det drejer sig om navne på områder der ikke er øer eller halvøer, bruger man *i*: *i Himmerland, i Thy, i Vendsyssel, i Sokkelund Herred, i Københavns Kommune, i Almindingen, i Dyrehaven*. Også ved udenlandske navne: *i Nordtyskland, i Sydengland* osv.

Men her er der også et par undtagelser. Det hedder fx *i Salling*, skønt

*Salling* er en halvø. Men *Salling* ligger jo som en landsdel mellem *Thy* og *Himmerland*, og man tænker nok ikke så meget på *Salling* som en halvø der skyder sig ud i *Limfjorden*.

Den største og vigtigste undtagelse er dog selve *Jylland*. En stor og flot halvø, så det burde være *på Jylland*, ikke *i Jylland*, hvis det skulle gå efter reglerne! Men vi har altså tradition for *i Jylland*, sandsynligvis en mindelse om tidligere tid, hvor man brugte *i* om alle de større landsdele: *i Sjælland, i Fyn, i Lolland* osv.

Nordmænd og svenskere siger for resten altid *på Jylland*. Det er fordi de ikke kender vores undtagelse, men bare går logisk frem efter reglerne.

## Stater

Staters navne forbindes som klar hovedregel med *i*: *i Spanien, i USA, i Somalia* osv. Men denne regel kan komme i konflikt med reglen om øer. Hvis en stat også er en ø eller en halvø, er der problemer. Mest almindeligt er nok *i*: *i Japan, i Irland, i Sydkorea, i New Zealand* osv. Men meget almindeligt er *på Malta, på Maldiverne, på Cuba* skønt det også drejer sig om selvstændige stater. Men altså østater.

Island er jo både en ø og siden 1944 en stat. Traditionelt hedder det *på Island* – som de i øvrigt også siger selv: *á Íslandi*. For at markere at

Island er en selvstændig stat, bestræber mange danskere sig for at sige *i Island*. Tilsvarende med den selvstyrende del af det danske rigsfællesskab Grønland. Traditionen er på *Grønland*, men mange indenrigspolitisk bevidste gør sig umage for at sige og skrive *i Grønland*. Med samme ret kunne man forlange *i Færøerne!*

## Byer

Bynavne forbindes næsten entydigt med *i*: *i Århus*, *i Hobro*, *i London*, *i Nisjnij-Novgorod*.

Det gælder også for bynavne på *-høj* og *-bjerg*. En undtagelse er på *Frederiksberg*. By(del)en er opkaldt efter Frederiksberg Slot, og her henviser *-berg* såmænd til Valby Bakke, og det er jo en slags forklaring. Men Sorø-forstaden *Frederiksberg* har også på, skønt der hverken er bjerg eller banke.

Bydelsnavne bruges ligeledes med *i*: *i Hasseris*, *i Hunderup*, *i Vanløse*, *i Bækkelund*. Undtagelser er *bro*-navnene. *Bro* anses for at være ordet *bro*, som kan gå over til at betyde 'brolagt område', og det giver grobund for på: på *Vesterbro* osv.

## Gader

Gadenavne er det endnu mere indviklet med. Men vi begynder med betegnelser for færdselsårer som ikke er navne: på *gaden*, på *boulevarden*, men *i gyder*, *stræder*, *smøger* og *passager*. Det ser ud til at på markerer plads, noget åbent, mens *i* giver oplevelse af æske, det snævre. Denne fordeling af på og *i* går igen i forbindelse med gadenavne.

Hovedreglen er på: på *Lyngbyvejen*, på *Vennelyst Boulevard*, på *Solitudevej*, på *Champs-Élysées*. Men der er også vej- og gadenavne med *i*. Det er små trange gader, stræder og smøger der får *i*, for her føler man sig som i en æske, med vægge på siderne: på *Købmagergade*, men *i Fiolstræde* (i Kbh.), *i Jomfru Anegade*, *i Kattesundet*, *i Grønnegade*.

Men reglen er usikker, for færdselsårer skifter bredde og bebyggelse i tidens løb, og det ser ud til at der ikke altid skiftes præposition i takt hermed. Man siger vistnok *i Smallegade* (Kbh.), og det lyder da rimeligt. Men *Smallegade* er nu blevet lige så bred som de gader den forbinder, og de er begge med på: på *Gl. Kongevej*, på *Peter Bangsvej*.

Dette skulle være hovedlinjerne, men emnet er ikke udtømt. Vi har jo fx ikke været inde på at det hedder *i* banken, men på *posthuset*.

Erik Hansen (f. 1931)  
professor emeritus,  
Københavns Universitet

# Den militære tone før og nu

Af Ken Farø

Vi har tidligere (se *Mål og Mæle* 27:2) set generelt på den militære sprogbrug her i bladet. Nu præsenterer vi en lidt anden vinkel på fænomenet, nemlig i form af fokus på den sproghandling, man kan kalde *ydmygelsen* eller *tilsviningen*. Vi lægger ud med et tidligt eksempel:

## Militær tilsvining ca. 1880

Næsen i Vejret! Du Mælkebøtte med Sporer paa.

Hold Kæft! Du skeløjede Mæskesvin.

Du Bavian! Du sidder paa Hesten som en Ildtang på en So.

Se til Højre! Du braksnudedede Venstremand.

Fanden brodere Dine Indvolde, Dit Grødhoved, naar Du ikke holder Dit Øg i Trav som de andre Bønder-tampe.

Jeg skal slaa Hovedet ned i Maven paa Dig, saa Du kan bruge Navlen til Lorgnet, naar Du ikke ser at spænde Buggjorden ordentlig en anden Gang.

Vil Du lystre, Du lange Kadaver, eller jeg skal slaa Dig midt over og lave to Skarnbøtter af Dit elendige Idiot-federal.

Vil Du rappe Dig, Du Rekruttamp, eller jeg skal fugtle Dine Rygstykker, saa de skal ligne et svensk Orlogsflag i fjorten Dage.

Vil Du springe over Hesten, Du Lam-medragon, eller jeg skal kaste Dig saa højt til Vejrs, at Du skal høre Englendenyse.

Vil han ta' Benene med sig, skævhælede Helleflynder, eller jeg skal klø ham, saa hans tykmavede Oldemo'er skal vende sig i graven.

Vil Du holde Retning, Du bredbenede Ålekvabbe, eller jeg skal kløve Panden paa Dit pluskæbede Abegesigt.

Hold Kejen, naar Du taler med mig, bredmulede Kopatte.

Hold Tømmen i den venstre Haand, Du hjulbenede Væggelus.

Du Bondejolle, vil Du holde Skuldrene tilbage.

I Rekrutsnuder, vil I rappe Jer.

Hold Tømmelfingeren langs Sømmen af Bukserne, Du beskidte Jødetamp.

Ingen Sludder i Geledet, I københavnske Gadedrenge.

Vil Du pudse Dine Knapper ordentlig, Du forædte jyske Møgso.

## Militær tilsvining ca. 2000

Findes der paralleller til 1870'ernes tilsviningsformer i nutidens forsvar? Ja, prøv at kaste et blik på de følgende eksempler og se, om ikke de kan matche den gamle liste.

## Veiledning i Skældsord og Dgenavne,

udarbejdet

til Brug for Officerer og Underofficerer paa  
Jægersborg Rekruttskole.

Næsen i Vejret! Du Mælk-bøtte med Sporer paa.

Hold Kæjt! Du ffelsjæde Mæstevin.

Du Bavian! Du sidder paa Hesten som en Jibtang  
paa en So.

Se til Højre! Du braksnubede Benfiremand.

Fanden brodere Dine Indoolde, Dit Grødhoved,  
naar Du ikke holder Dit Øg i Trav som de andre Øn-

*Kampvognsbums!*

*Skægabe!* (sådan kan man tituleres, hvis man gør brug af sin ret til at anlægge skæg).

*Smerte er svag-  
hed, der er på  
vej ud af krop-  
pen.*

*Hvordan ligger  
pigerne i maj?  
(kommentar til  
frømænd, der*

*En 150 kilos jysk tranlampe (omtale af en konstabel, dvs. kontraktansat uden ledelsesfunktioner).*

*Stinkende koabort!*

*Snotskovl!*

*... ellers flår jeg sgu hovedet af Dem!*

*Her uddannes Danmarks værste  
afskum!*

*Se at få rettet det halvvejs flipperlook!  
(kommentar udløst af åbenstående  
uniformsjakke).*

*Nu retter De Dem fandeme op,  
Drustrup!*

*... ellers bliver De sgu vendt rundt!*

*Skal du en tur til tandlægen, eller vil  
du selv rette den udtale?*

*Hvad er det der for noget pornoflim-  
mer?! (kommentar til noget, der ikke  
vurderes tilstrækkeligt ordentligt  
eller struktureret).*

*Det ligner jo Bøssernes Befrielsesfront!  
(do.)*

som straf for glemsomhed må ligge på ryggen med ben og arme i vejret).

*Sådan marcherer kællinger desværre.  
Det er der sgu ikke noget at gøre ved  
(en deling bestående af 50 % kvinder  
skaber en anden dynamik end den  
sædvanlige mandsdominerede mili-  
tærkultur).*

*Her er jo kraftedeme møgbeskidt! (en  
oversergents beskrivelse af rummet,  
soldaten netop har skrubbet efter  
bedste evne. Befalingsmanden lod sin  
sorte baret køre hen over gulvet,  
hvorved det lykkedes ham at opfange  
et hår eller et støvfnug).*

*Du kom, du lavede noget lort, godt du  
gik! (jf. det latinske citat veni, vidi,  
vici).*

*Al gang foregår i løb!*

*Det kan kun gå for langsomt!*

*Pil af, pomfrit! (en årgang soldater  
indeles ofte i hold, som er kendeteg-*



net ved hver sin farvede plastikpind på uniformen, »pomfritter«).

*Ikke noget omsvøb, bare koldt og wc-agtigt! (fra sprogundervisningen).*

*Pakke, pakke, ikke snakke!*

*Ret så de skuldersløjfer, ynkelige pjok!*

*Nu kan det vist kun gå fremad, tøser! (henvendt til mænd).*

*Det skal spille, din affe! (bemærk det tyske ord for abe).*

### Den militære tilsvining

Tilsviningen er en sproghandling, der er udbredt og velkendt på de lavere niveauer i forsvaret, ikke blot herhjemme, men formentlig i de fleste landes militære systemer. Det hænger sammen med den ekstremt asymmetriske magtfordeling mellem afsender og modtager, men også med den gamle ide om nedbrydning af vilje med henblik på genopbygning af en ny (= kampklar) karakter. Man kan nok heller ikke helt afvise, at ren og skær tradition yder sit, samt at rolleforståelse og individuel magtmisbrug kan spille ind.

De to lister gør ingen krav på repræsentativitet. Det drejer sig alene om offentliggørelse af to forskellige materialer under et fælles tema, men med tidsmæssig afstand. Det er også evident, at listerne kun i nogen grad er sammenlignelige. Den første er tænkt som *inspiration* for befalingsmænd. Dermed kan vi måske nok slutte lidt om virkelighedens daværende sprogbrug. Den anden er *faktisk oplevet sprogbrug*, men absolut

ikke noget, nogen fornuftig og karriereorienteret leder i Forsvaret i dag ville kendes ved officielt. De er først og fremmest sammenlignelige med hensyn til *tonen*: Målet er det modsatte af høflighed og respekt, midlerne er ikke afgørende forskellige: frem for alt kreativt-nedsættende billedsprog, forhånelse af sociologiske grupper (kvinder, bøsser, jyder, jøder, københavnere, bønder), hyperbler (overdrivelser), machosprog og graserende brug af imperativ. Det er sproglig magtudøvelse eller sågar vold, om end det er vanskeligt at afvise, at tradition, indforstået humor og (selv)ironi kan være indflettet ikke mindst i de moderne eksempler.

*Ken Farø (f. 1972)  
adjunkt i tysk sprog, ph.d.  
Københavns Universitet*

*Den ældre liste er "Vejledning i Skældsord og Øgenavne udarbejdet til Brug for Officerer og Underofficerer paa Jægersborg Rekrutskole". Trykt i ugebladet Ravnen, 15/6 1879. Indsendt af Anne Duekilde. Den nyere liste er sammenstillet ud fra forfatterens noter fra sin rekrut- og sprogsergentuddannelse. Tak til Ulrik Christiansen fra Frømandskorpset, til tidl. sergenter Jens Lund og Kasper Wichmann, samt til sprogofficererne Lasse Drustrup, Pernille Rohdemeyer og Lene Madsen for supplering og kommentarer.*

# Fra Harald til Elbro

## ■ Om markering af slægtskab i navne

Af Line Sandst

Efternavnet opstod senere end fornavnet. I oldtidens Danmark var det mest almindelige, at man havde ét navn. Thorbjørn, Harald, Thyra og Gorm (den gamle) havde ikke noget efternavn. Men man kunne markere slægtskab gennem forskellige navngivningsprincipper, som kaldes alliteration (bogstavrim), variation og opkaldelse.

*Alliterationsprincippet* ses bl.a. hos de angelsaksiske regenter fra kongehuset Wessex, der fra 519 e.kr. og et godt stykke frem alle bar navne med forbogstavet c. Princippet kendes også fra vores egen nordiske sagttid fx i *Ynglingesagaen* fra Snorri Sturlussons *Heimskringla* (Verdens omkreds) fra 1200-tallet. Sagnkongerne fra Uppsala allittererede på foranstillede vokalkvaliteter, hvorigennem de markerede tilhørsforhold.

*Variationsprincippet* er, når et ord-element gentages, men med forskellige variationer som første eller sidste stavelseskomponent. Hvis man i 700-tallets germanske jernalder gik rundt og hed *Hjørulv*, kunne man kalde sin søn *Hådulv*, og *Hådulv* kunne så rejse en runesten til minde om *Hærulv* (der måske er en bror, eller blot ham der ristede runerne), ligesom vi ser det på Istaby-stenen i Blekinge i Sverige. Dette særlige eksempel på variation er endvidere kombineret med alliteration på *h*, så det ene princip udelukkede ikke det andet.

Endelig hører *opkaldelse* til et af de ældste og mest sejlivede navngivningsmotiver i Danmark. På en runesten fra Bregninge på Lolland kan man læse indskriften: (a)s(a) karþi kubl þusi aft **taka** sun (s)(i)n auk

Kongehuset i Wessex (England)	Sagnkongerne i Uppsala fra <i>Heimskringla</i>
Cerdic (regerede 519-534) Cynric (534-560) Ceawlin (560-591) Ceolric (591-597) Ceolwulf (597-611) Cynegisl (611-643)	<b>Eirkr</b> <b>Alfr</b> <b>Yngvi</b> <b>Iorundr</b> <b>Aunn</b> <b>Egill</b>

Alliteration er det forhold, at ordet eller navnet begynder med den samme konsonant. I fællesnordisk tradition »rimede« eller allittererede man på foranstillet vokal.

**tuka** haklaks sunaR, der i oversættelse til moderne dansk lyder: Åse gjorde disse \*kumler efter **Toke**, hendes og **Toke** Haklangssøns søn. Vi kan regne med, at sønnen Toke var opkaldt efter sin fader, og at faderen sandsynligvis var død, da Toke skulle navngives. Man opkaldte nemlig ofte sine børn efter afdøde familiemedlemmer. Efterhånden som skikken modnedes gennem middelalderen og nyere tid, opstod der endvidere et nøje afmålt opkaldeshierarki, hvor opkaldelse efter barnets farfader og morfader rangerede højest, hvis de var døde ved barnets navngivningstidspunkt. Hvis farfaderen og morfaderen allerede var »tilgodeset«, kunne barnet opkaldes efter faderen eller moderen, hvis en af dem var døde inden eller i forbindelse med fødslen. Som tredje prioritet kunne man opkalde sit barn efter en afdød ægtefælle, hvis man fik et barn med ny ægtefælle, og endelig kunne man opkalde sit barn efter en afdød bror eller søster. Med tiden begyndte man også at opkalde sine børn efter levende slægtninge, men det skete først lang tid efter kristendommens indtog i Danmark.

### **Kristen navneskik**

Med kristendommen blev en lang række nye navne implementeret i det fællesnordiske navnerpertoire. Men da især opkaldesskikken var populær, indsnævredes det samlede antal personnavne paradoksalt nok, og fra middelalderen og et langt stykke frem i tiden blev det danske navne-

leksikon meget mindre mangfoldigt, end det før havde været. Til gengæld blev det mere almindeligt at tilføje et ekstra navn til fornavnet. Endnu var det sjældent, at navne blev nedarvet, men i perioden kan man observere de mere »private« tilnavnes fremmarch. Et tilnavn adskiller sig fra efternavnet, da det påpeger en særlig kvalitet eller egenskab, der er unik for den specifikke navnebærer. Hvis tilnavnet derefter nedarves, mister det imidlertid sin karakteriserende egenskab og bliver et efternavn.

I et testamente fra 1303 nævnes i alt 18 kvinder, hvoraf halvdelen har et ekstra navn ud over fornavnet (se oversigten på næste side). De nævnes alt overvejende med *patronym*, som er benævnelse af deres faders fornavn, *Salmesdatter*, *Mortensdatter*, *Nielsdatter* osv. Der er kun ét matronym: *Tovesen* (Toves søn, ikke vist i oversigten). Blandt de nævnte mænd i samme kilde er tendensen derimod den, at de er nævnt med tilnavne, der karakteriserede deres udseende, hvor de kom fra, hvad de arbejdede med, eller det dyr, der sås i deres våbenmærke. Flere af navnene kendes i dag som almindelige danske efternavne, men i modsætning til i dag var der altså i 1303 stor sandsynlighed for, at man var fisker af profession, hvis man hed *Fisker* som tilnavn. Hvorfor nogen blev kaldt *Påske*, er straks vanskeligere at sige noget om med sikkerhed.

Mandsnavne	
Tilnavne	Patronymer
<i>Stillingsbetegnelser:</i> Degn, Fisker, Tømrer, Broder Nielsen	Jonsen Æsesen Jurissen Albertsen
<i>Udseende:</i> Lille, Lang, Hvid, Kåre (med krøllet hår)	
<i>Dyr:</i> Krabbe, Spurv, Vædder	
<i>Steder:</i> Grønning, Jyde	
<i>Handling:</i> Fly, Dampe, Rane	
<i>Højtider:</i> Påske	
<i>Fornavn:</i> Moltke (jysk sideform til Malte)	

I Fru Cecilies Testamente fra 9/10 1303 nævnes i alt 18 kvinder, hvoraf halvdelen nævnes med tilnavn eller patronym (faders navn). I samme testamente nævnes i alt 41 mænd. Heraf har 24 tilknyttet tilnavn eller patronym; en enkelt nævnes med matronym (moderens navn, Tovesen).

Kvindenavne	
Tilnavne	Patronymer
<i>Stillingsbetegnelse:</i> Vaskekone	Salmedatter Mortensdatter Nielsdatter
<i>Faderens navn            i genitiv:</i> Paulis	Klemensdatter Johannesdatter Pedersdatter Jacobsdatter

### Danmarks første navnelov (1526)

I løbet af middelalderen bredte skikken sig med tilnavne og patronymer. Men langt de færreste af navnene blev nedarvet i fast linje til næste generation. Opkaldesskikken og kristne navne var særlig populært, og med tiden opstod der et bevægeligt, men også meget ensartet navnemønster hos især den danske landbefolkning. Hvis en mand hed Hans (af Johannes) og fik sønnen Niels (af Nikolaus), blev sønnen døbt Niels Hansen (Hans' søn). Hvis denne Niels Hansen fik en søn og kaldte ham Hans efter sin far, blev sønnen Hans Nielsen. Og så kunne mønsteret fortsætte med Niels Hansen, Hans Nielsen osv. i en ensformig, men bevægelig kæde – af såkaldt ægte, varierende patronymer.

I 1526 påbød Frederik I adelen at tage fast slægtsnavn. Loven var den første danske navnelov i en lang række af love, der fulgte efter. Tendensen med faste slægtsnavne

sås allerede rundt om i Europa i de højeste sociale lag, og faktisk havde ca. 85 % af den danske adel på daværende tidspunkt allerede taget et fast slægtsnavn. I løbet af 1600- og 1700-tallet bredte skikken sig også til borgerstanden, hvor især patronymnavnene blev populære. Omkring år 1800 havde 20 % af Københavns befolkning arvelige efternavne, der endte på *-sen*.

Imens videreførte bondestanden opkaldesskikken med de ægte, varierende patronymer. I starten af 1800-tallet var det samlede navnerpertoire på landet så enslydende at 80 % af almuebefolkningen bar blot 20 forskellige navne. Med et så snævert udvalg af anvendte personnavne i kombination med opkaldesskikken og de ægte patronymer opstod en slags selvfordrende spiral, der producerede mange navnesammenfald. Myndighederne havde svært ved at skelne individerne fra hinanden: var Hans Nielsen sønnen eller bedstefaderen? I 1771 havde Struensee forsøgt at gribe ind, da han udskrev en lov om, at befolkningen i Slesvig skulle tage fast efternavn. Når loven kun gjaldt netop dette begrænsede område, skyldtes det formentlig, at Struensee ville undersøge befolkningens reaktion, inden loven skulle gælde for resten af Danmark. Men året efter lovens indsættelse blev Struensee henrettet, og det udskød projektet om en geografisk udvidelse.

Slesvigerne havde heller ikke fået nogen retningslinjer for, hvilke navne de burde foretrække som fast slægts-

navn. I det nuværende Sydslesvig gik det hverken værre eller bedre end, at folk valgte det ægte patronym som efternavn. Men da næste generation skulle døbe deres børn, ville de også have det ægte patronym som efternavn, og de valgte derfor at skyde det ind mellem barnets fornavn og det nu nedarvede patronym. På den måde opstod dobbelte sen-efternavne som Hans Ebbesen Hansen og Bo Nissen Knudsen – så når man i dag møder folk med denne type efternavne, kan man roligt gætte på, at de har aner tilbage til Sydslesvig.

### 1800-tallet

I løbet af 1800-tallet kom der for alvor gang i navnelovgivning. I 1828 udsendte Frederik VI en lov om, at alle efternavne skulle være faste – og det skulle gælde for hele Danmark. Faderen havde det endelige ord i spørgsmålet om, hvilket efternavn familien skulle tage. Året efter, i 1829, udsendtes et cirkulære om, at såfremt pigebørn skulle døbes med faderens fornavn, måtte de ikke længere bære patronymet, der endte på *-datter*, nu skulle det ende på *-søn*. Kunstgrebet skulle sikre, at et forældrepars samlede børneflokk fik det samme efternavn, men loven vakte enorm opstandelse, og det var ikke alle steder, man efterlevede den lige med det samme.

Når vi ved 1800-tallets slutning endte med så mange efternavne på *-sen*, skyldtes det dels den fastfrysning af efternavne, loven påbød, men også at man anså patronymerne som

## E

Ebbeholm		Egebo		Ejdum	GS
Ebbelev		Egebrand		Ejlborg	GP
Ebbelholt	GS	Eg(e)bro		Ejlmær	GP
Ebbenæs		Egel	GP GO	Ejmark	
Ebbetorp	GS	Egel(s)torp	GS	Ejmund	
Ebbevad		Egeman(d)		Ejrum	
Ebbing		Egerne	GP	Ejring	GO
Ebjerg	GS	Egerød		Ejrup	GS
Edding		Egeside	GP	Eksing	GS
Ed(e)bøl		Egestad	GS	Eland	GO
Edelbo	GS	Egestorp	GS	Elang	GP
Edelfang		Egesø		Elbjørn	
Edelskov		Egetoft		Elbo	
Edeltorp		Egfjord		Elbro	
Edeskov		Egilsted		Eld	GS
Edgaard		Egistorp	GS	Eldam	
Edholm		Egkilde		Elding	GO
Edinge		Egløse		Eldum	
Edlev	GP	Egmund		Elevstorp	GS

Udsnit af Navnebogen, 1903. Efternavne efterfulgt af betegnelserne GS, GO, GP angiver, at ordene er et henholdsvis »gammelt stednavn« (GS), »gammelt ord« (GO) eller »gammelt personnavn« (GP). Alle øvrige forslag til efternavne er opfundne ord til lejligheden.

et mere fint efternavn end fx de såkaldte folkelige tilnavne, der floredede i landdistrikterne. I byerne kaldte man sig ikke Kær, Vestergaard eller Toft; her var patronymet populært, og de folkelige tilnavne var »bondske«. Hos landbefolkningen opstod der derfor i praksis en forskel mellem, hvilket efternavn man brugte lokalt i talesprog, og hvilket efternavn man brugte i offentligt regi og valgte at indskrive i kirkebogen. I dag findes flere historier om, at når nogen »udefra« kom til en landsby og spurgte efter Peter Nielsen, var der

ingen, der kendte ham. Men efter lidt mumlen i krogene ville én så udbryde: »Nåh, Peter Kær?«

I 1850'erne begyndte myndighederne at indse, at de havde skabt et nyt problem. Hvor man før havde problemer med vekslende patronymer, var problemet nu, at langt størsteparten af de fast nedarvede efternavne var sen-efternavne. Takket være opkaldsesskikken og de kristne navnes store popularitet var rigtig mange af dem også de samme sen-efternavne, og de præger stadig efternavnelandskabet i dag med efternavne som

Hansen, Jensen, Christensen osv. Problemet blev for alvor synligt, da industrialiseringen lokkede landbefolkningen til byerne: Omkring år 1900 havde ca. 70 % af indbyggerne i Århus et sen-efternavn, i Ålborg ca. 66 % og i Odense 75 %. Der måtte handles, og i 1903 udkom derfor en liste med ca. 16.000 forslag til efternavne, som danskerne kunne købe for 4 kr., hvis de udskiftede deres sen-efternavn med et af navnene fra listen.

### De konstruerede efternavne

Historieprofessor Johannes Steenstrup og sprogforskeren Verner Dahlerup udfærdigede listen med godt 16.000 forslag til nye efternavne. Tankerne bag projektet var velmente og optimistiske: Med en tiårig tidsramme ville man forsøge at reducere udbredelsen af efternavne på -sen betydeligt, til fordel for et mere mangfoldigt efternavnelandskab. Det eneste danskerne skulle gøre, var frit at vælge et navn fra listen, som de kunne indrapportere til myndighederne. Efternavnet blev herefter frettet, og ingen andre kunne tage det uden først at spørge familien med ophavsretten om lov. Efternavneforslagene var enten gamle stednavne, gamle ord eller gamle personnavne, der var gået ud af det danske sprog. Eller det var forslag til nye efternavne, som var helt igennem opfundne til lejligheden.

For at konstruere de nye efternavne udnyttede Steenstrup og Dahlerup bl.a., at der er nogle formelle, men

udnyttede muligheder for orddannelse i dansk sprog. Groft skitseret kan man regne med, at Steenstrup og Dahlerup anvendte fire forskellige metoder. Heraf var den absolut mest anvendte dannelsesmåde med forbillede i stednavne: godt 11.000 ud af 16.000 forslag til nye efternavne er fiktive stednavne.

**Fiktive stednavne:** En lydforbindelse sættes sammen med et kendt stednavneelement (vold, ild, dal osv.), så man fx får Langvold, Lannild, Lardal, Larnæs, Larnø, Larstrup, Larting, Larvold, Lasborg.

**Stavevariationer/parallelformer:** Lydligt sammenfald med et kendt ord, men anden stavemåde, fx Neldeblad (af nældeblad).

**Udeladelse eller tilføjelse af bogstaver:** fx Lank (af pusselanker).

**Helt nye navne:** mulige, men udnyttede bogstavforbindelser, fx Larg, Lanst, Lanne, Lavel, Lavnit.

Der findes desværre ingen endelig optælling over, hvor mange af de konstruerede efternavne fra *Navnebog* 1903 danskerne tog i de følgende år. Til gengæld ved vi, at der blev udstedt 6.000 navnebeviser i perioden 1906-1916. Det er dog ikke muligt at sige, om folk har skiftet navn fra et sen-efternavn, da den slags oplysninger er beskyttede.

Trods *Navnebogens* rige udvalg af nye efternavne og at man havde lettet proceduren for navneskift, havde

6.000 navneændringer over ti år ikke den store effekt. Derfor valgte myndighederne at forlænge navneforandringsloven med 5 år, derefter med 10 år, og endelig forlængede man den på ubestemt tid. I dag er efternavne på -sen mindre populære, og hvis et par i forbindelse med bryllup vælger at tage det samme efternavn, vælger

de sjældent -sen-efternavnet, hvis de har en alternativ mulighed. Dog er -sen-efternavne stadig meget udbredt, og på listen over frie efternavne, der findes på familiestyrelsens hjemmeside, ender små 90 ud af 188 efternavne på -sen. Når et efternavn bæres af over 2000 personer, gives det frit, så alle kan tage



Navnebevis 3. maj 1930. Efternavnet Elbro.



det som efternavn og kalde sig f.eks. Carstensen, Henningsen, Jepsen, Nielsen eller Thorsen.

Mens de fastfrosne patronymer oplever tilbagegang, er den gamle tradition med ægte, varierede patronymer til gengæld blevet vakt til live med navneloven fra 2006. I dag kan man således bryde det ensformige efternavnebillede, men alligevel indskrive sig i den gamle danske tradition med at nævne sit fædrene ophav og fx kalde sig Nielsdatter eller Persdatter.

### **Et købenavn**

Den 3. maj 1930 fik familien Mikkelsen »Efter Kongens Befaling Bevilling for Overmontør Rasmus Mikkelsen m.fl. til at føre Familienavnet Elbro.« Det kostede 33 kr. og 66 øre. Rasmus var overmontør, altså elektriker, så måske var det nye efternavn ikke helt tilfældigt. Senere blev Rasmus el-installatør i Ålborg. Men hans bror Bernhard, der var kommunebogholder i Silkeborg, havde allerede 20 år tidligere også skiftet navn til *Elbro*, og det er vanskeligere at forklare. Umiddelbart havde Bernhard intet med elektricitet at gøre, men måske interesserede han sig for strøm som storebroderen. Ellers syntes han simpelthen bare, at ordet lød godt.

I *Navnebog 1903* side 13 kan man finde efternavneforslaget *Elbro* oplistet blandt en række andre forslag til nye efternavne med forstavelsen El-. Det er nok her, en stor del af forklaringen på det pudsige efternavn ligger, og *Elbro* betyder dermed både alt og intet. Hvis familien var glad for

vekselstrøm, kunne de også have kaldt sig *Elbjørn*, *Elhegn* eller måske *Eldum*; selvom det sidstnævnte nok ikke have været det smarteste efternavn, hvis man gerne ville indikere, at man var god til det med strøm.

*Line Sandst (f. 1982)*  
*cand.mag. i dansk,*  
*Dansk Sprognævn*

# Fejl og karaktergivning i danske gymnasiestile

Af Stine Johannsen

En stil, som er fyldt med fejl, kan være til stor irritation for læseren, da han eller hun bliver forstyrret i sin læsning.

»Nu tildags står det anderledes til, Fars beslutning om han alkohol problem som det står til skal ændres hvis hun skal kunne se ham igen.«

Eksemplet her er fra en gymnasiestil, og i de få sætninger, som eksemplet består af, ses tegnsætningsproblemer som manglende kommaer og punktum, sær- og samskrivningsproblemer som *tildags* og *alkohol problem*, som skal skrives i henholdsvis to og ét ord, og endelig er der et manglende bogstav, et genitiv-s i *han*. Alle disse fejl forstyrrer i høj grad det flow, som læseren gerne skulle opnå, når han eller hun læser en tekst. Men i hvor høj grad? Og hvordan påvirker det læserens holdning til den pågældende tekst?

## Hvilken rolle spiller fejl for karakteren?

Til bedømmelse og karaktergivning af skriftlige fremstillinger i gymnasiet udgav Undervisningsministeriet i 2010 en vejledning med bedømmelseskriterier. I denne står (side 33), at læreren og censoren skal lægge vægt på følgende tre ting:

- skriftlig fremstilling, herunder genre- og formidlingsbevidsthed,
- at besvare den stillede opgave,
- relevant anvendelse af danskfaglig viden og metode.

Under det første punkt står der endvidere: »Ved vurderingen af den skriftlige fremstilling lægges der vægt på, i hvilken grad eksaminanden er i stand til at udtrykke sig på et klart og velformuleret dansk, og i hvilken grad fremstillingen er sprogligt korrekt, herunder demonstrerer en sikker brug af tegnsætning.«

Den skriftlige fremstilling i stilene skal altså ifølge Undervisningsministeriet indgå i bedømmelsen, og det på lige fod med de to andre kriterier. Men overholder lærere og censorer Undervisningsministeriets forskrift for, hvordan en skriftlig fremstilling i gymnasiet skal bedømmes? I hvilken grad spiller fejl en rolle for karakteren i praksis? Artiklen her drejer sig om en undersøgelse, jeg gennemførte for at bidrage med svar på de spørgsmål.

Materialet i undersøgelsen er 40 danske stile fra forskellige klasser fra det almene gymnasiums tredje år. Der er stile fra to gymnasier, ét på Sjælland og ét på Amager. Stilene er udvalgt af klassernes egne lærere, men tilfældigt i den forstand, at

læreren, ud fra en alfabetisk ordnet liste over efternavne, har udvalgt stile fra de første ti gymnasieelever. På denne måde undgår man, at læreren favoriserer visse elever og deres kunnen for at give et bedre indtryk af eleverens evner udadtil. De tilfældigt udvalgte stile var bedømt med karakterer mellem 02 og 12. Jeg opgjorde antallet af forskellige fejl i stilene uden at kende karaktererne. Antallet af fejl er opgjort i de første ca. 4800 enheder i hver stil, hvilket svarer til to normalsider.

### Hvad er fejl?

Ordet fejl er blevet nævnt en del gange allerede, men hvad dækker begrebet fejl egentlig? Først og fremmest dækker det alt, der er i uoverensstemmelse med *Retskrivningsordbogen*. Dette gælder eksempelvis manglende præsens-*r* på verber eller særskrivning af ellers sammensatte substantiver. Dernæst gælder det også f.eks. tegnsætningsfejl og grammatiske fejl, som, på trods af at de egentlig ikke har med elevens stavemæssige kunnen at gøre, stadig viser en manglende sprogbeherskelse fra elevens side. Endvidere regnes også slåfejl som fejl i denne undersøgelse. Selvom disse ikke er et udtryk for manglende kendskab til retstavning eller grammatik hos den pågældende elev, så forstyrrer de læsningen i lige så høj grad som de reelle fejl, der skyldes manglende kendskab til reglerne. Ved slåfejl kan man blive distraheret, trykke på den forkerte tast eller lignende og på den måde skrive

noget forkert, f.eks. »Min farfra var dranker«.

Ydermere er semantiske fejl medregnet. Dette er fejl, der, på trods af en ellers korrekt stavemåde, giver en forkert betydning i konteksten, som f.eks. »Ulrik Haagerup mener yderligt, at han og hans kolleger sorterer virkeligheden«. Selvom eleven har stavet *yderligt* rigtigt, så er det ikke det ord, der burde optræde ud fra konteksten. Her mente eleven nok *yderligere*.

### Karakterisering af fejlene

I undersøgelsen opereres der med tre overordnede grupper af fejl, nemlig udtalebetingede fejl, tegnsætningsproblemer og diverse fejl. Disse er endvidere inddelt i mange mere specifikke underkategorier.

Samme fejl kan godt tælle som mere end én fejl, hvis den altså forekommer flere gange i løbet af samme stil. Den manglende apostrof i »DRs« kan derfor godt tælle som f.eks. to fejl i én stil, hvis den da optræder to gange. Endvidere kan der optræde mere end én fejltype i samme ord. Eksempelvis er »X-factor« både kategoriseret som fejl med stort bogstav og sær- og samskrivningsfejl, eftersom dette tv-programs rette stavemåde er *X Factor*.

### Udtalebetingede fejl

Den første af de tre førnævnte hovedgrupper består af en lang række fejl, som er udtalebetingede. Det vil sige fejl, hvor man ikke kan lytte sig til den rigtige stavemåde af flere

mulige. Det er fejl, der opstår, hvor ortografien differentierer mere end udtalen. I dansk er der igennem tiden sket en lang række lydlig udviklinger i talesproget, som ikke er overført til ortografien. Den danske ortografi følger derfor ikke altid udtalen i den spontane tale, hvilket i mange tilfælde gør det svært at lytte sig til den korrekte stavemåde. Dette kommer eksempelvis til udtryk ved det manglende *-t* i det faste udtryk *være nødt til*.

Derudover indgår forskellige fejl med bogstavet *r*: »Danmarks største eksportvarer er vores hjerner«. Eller *r*-fejl, hvor bl.a. den klassiske mangel af præsens-*r* forekommer: »som alle levere information«.

Endelig omfatter gruppen af udtalesbetingede fejl også fejl med dobbeltkonsonant, f.eks. »paragrafer«, og homofonfejl, hvilke opstår, når to enslydende ord, der ikke staves ens eller har samme betydning, forveksles, f.eks. »den ene side af historien, man som oftest for fortalt«.

### Tegnsætningsproblemer

Den anden hovedgruppe i undersøgelsen er tegnsætningsproblemer. Alle former for fejl med tegn indgår i denne hovedkategori, hvilket eksempelvis kan være fejl med komma, punktum eller citationstegn. Disse fejl har en lang række forskellige årsager, men hovedsageligt skyldes de manglende kendskab til reglerne eller ren glemsel. Dette kan bl.a. være apostroffejl (Haagerups'), men det kan også gælde fejl, hvor eleven har

indsat et ekstra tegn (nogen enighed?.) eller helt har glemt et tegn (D. 6 december). Ikke helt overraskende er kommafejlene den største fejlkategori i såvel hovedgruppen som i hele undersøgelsen. Her indgår fejl som: »pigernes konkrete formål med, at være i Købehavn«, eller »historien ender og du skal vende tilbage«.

### Diverse fejl

Den tredje hovedgruppe rummer resten af fejlene, der dog hovedsageligt opstår pga. sjusk. Heri indgår bl.a. fejl, som kunne være undgået, hvis eleven havde læst korrektur på sin stil. Der er bl.a. tale om fejl, som opstår, fordi eleven måske har omformuleret sig undervejs og glemt at lave om på ordstillingen eller den bestemte artikel. Typiske fejl, der dannes på baggrund af sjusk, kan være: »da hun ikke længere føler noget for Nikolaj længere«, eller »at der er et formålet med programmet«.

I denne undergruppe optræder også sammenblandinger (kontaminationer) som: »Det er trangen efter«, hvor de to faste udtryk *trang til* og *higen efter* er blandet sammen. Endvidere er der også en række fejl, der er grammatisk motiverede, som fx »Journalistikken kan i Hans Jensens øjne anses for, at være for snævert og for enkelt«.

Sær- og samskrivningsproblemer (godnat historie) forekommer også under gruppen af diverse fejl, og slutteligt indgår der deciderede stavefejl (»Jyllandspostens andemlider«) og forkert brug af store bogstaver

(Fyens stiftstidende og den alm. Borger).

### Ændrede fejlmønstre

Undersøgelsen registrerede i alt 761 fejl svarende til i gennemsnit 19 fejl på de første to normalsider. Der var ikke nogen fejlfrie stile, og der var stor forskel på antallet af de forskellige typer af fejl. Der var flest fejl af typen tegnsætningsproblemer (445 fejl), især underkategorien kommafejl havde hele 390 registreringer. Der var endvidere 250 fejl i gruppen 'diverse', hvor især sær- og samskrivningsproblemer vejede tungt med 72 fejl, og endelig var der 68 fejl i gruppen af udtalebetingede fejl, hvoraf den største undergruppe var 'r-fejl', som indeholdt 22 fejl.

Derudover viste resultaterne, at mange af de fejltyper, som voldte store problemer i tidligere stavefejlsundersøgelser ikke var så hyppigt forekommende i de aktuelle stile. Det skyldes højst sandsynligt elevernes brug af stavekontrol. Der er bl.a. tale om fejl ved dobbeltkonsonant og apostrofproblemer. Hvis man ser på disse resultater i forhold til Torben Andersens opgørelse (fra 1990), kan man se, at de to undersøgelser ikke er enige om, hvilke fejltyper der er de hyppigst forekommende. Andersen, som ikke medregner kommafejl, finder, at endelsesfejl og stumme bogstaver er de fejltyper, der volder eleverne de største problemer. I den aktuelle undersøgelse var det derimod sær- og samskrivningsfejl, der var de hyppigst forekommende,

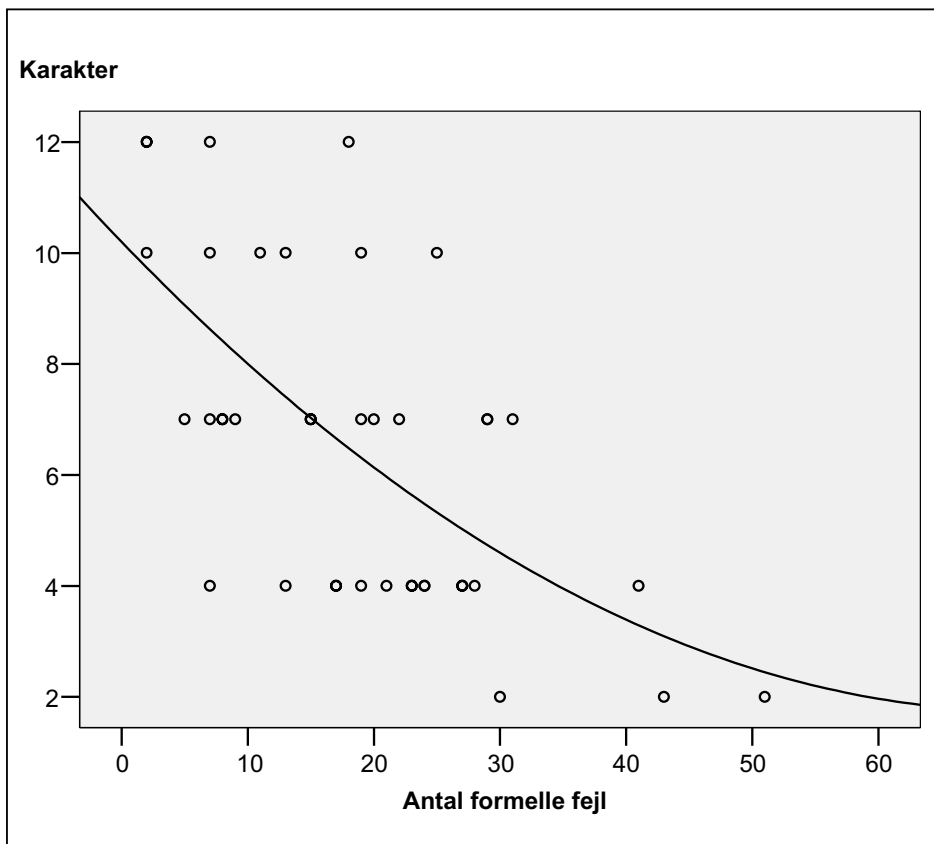
efterfulgt af stort bogstav (hvis altså kommafejl ikke medregnes). Endnu en gang må stavekontrollen anføres som årsag til, at fejltyperne har ændret sig i løbet af årene.

### Sammenhæng med karaktererne

Undersøgelsen viste endvidere, at antallet af fejl i den enkelte stil hang ret stærkt sammen med karakteren (se figuren på næste side). Hvis eleven lavede mange fejl, så fik eleven gennemsnitligt en lav karakter, og hvis eleven lavede få fejl, så fik eleven gennemsnitligt en høj karakter.

Figuren på næste side viser, at sammenhængen mellem mange fejl og lav karakter især fandtes ved stile, der indeholdt mange fejl. At der ikke er nogen punkter i øverste højre hjørne, betyder, at det ikke var muligt at få en høj karakter for en stil med mange formelle fejl. Men omvendt var det ikke nogen garanti for en høj karakter, at der var forholdsvis få fejl. Og dog: Stort set pletfri stile (med færre end fem fejl) gav altid en topkarakter.

Især tegnsætningsfejl hang sammen med karakteren; de »forklarede« 33 % af forskellene i karakterer. De udtalebetingede fejl »forklarede« 18 % af karakterforskellene; mens gruppen af 'diverse fejl' »forklarede« 13 % af karakterforskellene. Samlet set »forklarede« de formelle fejl 52 %, dvs. lidt over halvdelen af forskellene i karaktererne. At det ikke var ca. 64 % (33 % + 18 % + 13 %), skyldes, at der var en vis indbyrdes sammen-



hæng mellem de forskellige fejltyper. Elever, der havde mange fejl af én slags, havde også en tendens til at have mange fejl af andre slags. Men i betragtning af den grad af tilfældighed, der er forbundet med både fejltal og karakterer, er en overensstemmelse på 52 % vældig høj.

Tegnsætningsproblemer er både problemer med kommaer og andre tegn. En nærmere analyse viste, at især kommafejl hang sammen med karaktererne (22 %).

Blandt de andre fejl var det især apostroffejl, r-fejl og sær- og samskrivningsfejl, der hang sammen med karaktererne. Det svarer i øvrigt ganske godt til de fejl, som især påkalder sig *Mål og Mæles* læseres opmærksomhed (se 2004 nr. 3).

Blandt 'diverse'-fejlene var det de regulære fejlstavninger, dvs. de helt lydstridige fejl, der i særlig grad hang sammen med karaktererne.

Resultaterne viser altså, at der generelt er betydelig overensstemmelse

mellem antallet af formelle fejl og karakteren. Men det, at der er tal-mæssig overensstemmelse, indebærer ikke, at der også er en årsags-sammenhæng. Det er derfor, »forkla- rer« er omgivet af gåseøjne i det ovenstående. Det er for eksempel meget muligt, at der er en stærk sammenhæng mellem formelle fejl og virkelige indholdssvagheder. I så fald vil det være forhastet at sige, at det

er de formelle fejl, der er årsag til lave karakterer. Det kan stadig være indholdsmæssige svagheder, der giver lave karakterer. Indtil videre kan undersøgelsen bare sige, at der er en ganske nær sammenhæng mel- lem antallet af formelle fejl (af visse typer) og karakteren. Jeg er i gang med en ny undersøgelse, der bedre kan belyse den direkte indflydelse af de formelle fejl.

*Stine Johannsen (f. 1986),  
kandidatstuderende i lingvistik,  
Københavns Universitet*

Tak til Kasper Boye, Carsten Elbro, Jørn Lund, Anders Svejgaard Pors, Stine Ballisager, Karen Wagner og Gitte Harder Sørensen, Morten Nørskov og Nicki Hansen.

# Løsninger på quiz om forkortelser

Det var ingen let opgave, vi bragte i sidste nummer. Det ved vi med sikkerhed, for redaktøren bag havde faktisk selv et hyr med at finde basisudtrykket bag flere af forkortelserne! Han havde i tillid til sin egen hukommelse undladt at anføre den fulde form ved forkortelserne. Taler det mod selve grundideen om flere forkortelser? Egentlig ikke, for havde *mht.*, *mvh.* og *fv.* ikke tilfældigvis været anerkendte forkortelser, ville de såmænd have været lige så vanskelige

at gennemskue. Pointen er, at det ikke handler om gennemskuelighed, men om indlæring og tilvænning. Ved forkortelser bør sproglig økonomi være førsteprioritet. Her er et bud (med et par gentagelser) på en løsning, som altså ikke behøver at være den eneste mulige. Enkelte svar har vi dog overladt til læserne, som dermed får mulighed for at vinde en sprogbovgave ved indsendelse af gode løsninger. Vi hører også gerne om evt. gættestrategier og andre reaktioner på opgaven.

1. uao = under alle omstændigheder
2. fess = for en sikkerheds skyld
3. ojsms = om jeg så må sige
4. ufc = uden for citat
5. tg = tom gestus
6. tea = til en afveksling
7. sr = som regel
8. gw = god weekend
9. hdfhjm = hvis du forstår, hvad jeg mener
10. inig = ingen nævnt, ingen glemt
11. ss = som sagt
12. sn = som nævnt
13. hol = held og lykke
14. nakta = når alt kommer til alt
15. pgpds = pas godt på dig selv
16. tfs = tak for sidst/skænken/sluddereren
17. gb = god bedring
18. htmf = hjertelig tillykke med fødselsdagen
19. tfs = 16
20. oufb = opbevares utilgængelig(t) for børn
21. gjogn = god jul og godt nytår
22. tilm = tak i lige måde
23. deea = den/det ene eller andet
24. tff = til forskel fra; til fare for
25. nen = nok er nok
26. GbD = Gud bevare Danmark
27. sok = sennep og ketchup; sprog og kultur; skidt og kanel; sovs og kartofler
28. sfmp = ?
29. hif = hvil i fred
30. pmb = ?
31. jfjb = jo før, jo bedre
32. ul = under lavmålet
33. dkl = den kære leder
34. ksde = kom som du er
35. kds = kend dig selv
36. Dsdh = ?
37. gkri = gammel kærlighed ruster ikke
38. uflor = uden for lands lov og ret
39. khv = komme hinanden ved
40. dtts = den tid, den sorg
41. mg = med garanti; mange gange; meget godt
42. iihhh = ind i hede hule helvede
43. iFSoHn = i Faderens, Sønnens og Heligåndens navn
44. dmisi = du må ikke slå ihjel
45. oen = op eller ned
46. cfua = cykler fjernes uden ansvar
47. ufmb = uden for meget bøvl/ballade
48. oufb = 20
49. viv = vild i varmen; være i vejen
50. ufpr = uden for pædagogisk rækkevidde



# Er det hip som hap?

Af Katrine Falcon Søby

I Mål & Mæle nr. 4 fra 2010 skriver Kasper Boye om *dippedutter* og *duplicatedter*, og om hvordan man kan mene, at det er *hip som hap*, om man siger det ene eller det andet – men at man imidlertid ikke kan mene, at det er *hap som hip*. På dansk har vi mange eksempler på ordforbindelser som *hip som hap*, hvori rækkefølgen af leddene ikke kan ændres uden at bevirke en vis skurren i ørerne eller trækken på smilebåndet. Forbindelserne er kendetegnet ved, at de består af mindst to led, som er identiske med undtagelse af vokalen. For at eksemplificere kan man se på nogle dagligdags udtryk, som unge studerende jævnligt udsættes for: Det kunne være en historie om *klip-klapiklædte hiphoppere* iført alskens *tingeltangel*, der *zigzagger* rundt og laver damer. De prøver at starte en *chit-chat* i håb om, at der opstår *ping-pong* (måske endda labial *smisk-smask*), hvis de inviterer de *tiptop* lækre, *Tic Tac*-spisende piger på en gang *miskmask* i restaurant *RizRaz*. *Badabim badabum*, hjerter slår *flikflak*, og piger falder åbenbart for *sniksnak* og *fiksfakserier*.

Scoringstogtet ville næppe være lykkedes, hvis der i stedet blev *zag-zigget*, *chatchittet* og inviteret på *maskmisk*. Der er nemlig en generel tendens på dansk (og på engelsk,

hvorfra vi har lånt en hel del) til at foretrække led med *i* før led med andre vokaler i denne type forbindelser. I hvert fald i allerede eksisterende af slagsen. Spørgsmålet er, om danskerne ved mødet med en helt ny forbindelse også foretrækker, at ledet med *i* kommer først? Og er der en forklaring på, hvorfor vi tilsyneladende har denne tendens?

For en sprognørdet lingvistikstudie som undertegnede er det selvsagt umuligt at lade denne sproglige spidsfindighed stå uudforsket hen. Derfor lavede jeg en undersøgelse i forbindelse med mit bachelorprojekt i efteråret, som denne artikel giver et lille indblik i.

## Fible-fuble og Fuble-fible

Selve undersøgelsen blev lavet som et internetbaseret spørgeskema. Deltagerne fik at vide, at det handlede om produktnavne, og at de ville blive præsenteret for en række produkter – hvert med to navneforslag – hvorefter de skulle svare på, hvilket navn de synes lød bedst. Alle produktnavnene var fiktive ordforbindelser, hvor eneste forskel på de to led var vokalen. De to navneforslag adskilte sig kun med hensyn til, hvilken rækkefølge leddene optrådte i, f.eks. *fible-fuble* eller *fuble-fible*. Et eksempel på et spørgsmål fra testen

ses her (rækkefølgen, som svarmulighederne præsenteredes i, varierede naturligvis):

Et udenlandsk firma, der laver spil til mobiltelefoner, har fundet på et nyt bordtennisplil, som skal sælges i Danmark. De er kommet frem til følgende to navne til det danske marked. Hvad synes du lyder bedst?

Bit-bat eller  Bat-bit

Skalkeskjulet med produktundersøgelsen var lavet for at gøre det lettere for respondenterne at se et formål med opgaven. Det kan virke besynderligt at skulle vælge, hvilken rækkefølge af leddene i et vrøvleord der lyder bedst, mens de fleste har en holdning til, hvilket af to navne der passer bedst til f.eks. et nyt børnespil. Ordforbindelserne er typisk ikke af en særlig seriøs karakter, og derfor var produkterne oftest til børn.

I alt blev der testet 20 fiktive ord i undersøgelsen. Ordene var inddelt i fire genkendelighedskategorier, da det måske kunne have en indflydelse på rækkefølgepræferencen, at et (eller begge) af leddene var et eksisterende ord. Kategorierne var: 1. vrøvleord, f.eks. brætspillet *Fiblefyble*, 2. ord med et genkendeligt led først, f.eks. osten *Mild-mald*, 3. ord med et genkendeligt led sidst, f.eks. dukken *Tille-tulle*, og 4. ord med to genkendelige led, f.eks. førnævnte mobilspil *Bit-bat*.

Derudover indeholdt alle eksemplerne et led med vokalen *i*, mens den anden vokal varierede mellem fem andre vokallyde. Dette var for at teste, om det har en betydning, hvilken anden vokal der optræder ud over *i*. I mange af de eksisterende ordforbindelser optræder mønsteret især med *a*-lyde som den anden vokal.

En af de største udfordringer ved undersøgelsen var at finde på ordforbindelser, som ikke mindede for meget om allerede eksisterende forbindelser. Derudover var det vanskeligt at sikre sig, at deltagerne udtalte ordene på samme måde, som jeg havde tiltænkt. Særligt var det problematisk at stave ord med *u*- og *å*-lyde, da bogstaverne *u* og *å* kan udtales på flere måder. Et eksempel kunne være *Risk-rusk*, hvor nogle måske ville udtale den sidste vokal mere som et *o*. Hvis grisehandler Larsen fra *Matador* havde deltaget, ville han helt sikkert heller ikke udtale *Kvik* med *i*, men med *e*.

Generelt var der mange hensyn, der skulle tages ved udformningen af testordene, og det var derfor nogle steder nødvendigt at gå på kompromis mellem hensyn til udtale, genkendelighed og muligheden for at finde et passende produkt.

De i alt 20 spørgsmål blev delt i to spørgeskemaer, så hver deltager kun besvarede 10 spørgsmål. Spørgeskemaerne blev startet fra en hjemmeside. Linket til siden blev sendt rundt til mine e-mail-kontakter, der blev oprettet en gruppe på Facebook,

og linket blev bragt i et e-nyhedsbrev til studerende og ansatte på instituttet med en opfordring om at sende det videre. Som lokkemad blev der trukket lod blandt deltagerne om en tur i biografen. Der blev spurgt til deltagerens køn og alder, og det blev nævnt, at man ikke måtte deltage, hvis man havde været med i pilottesten eller allerede kendte til projektet.

### Hip som hap?

I alt gennemførte 524 personer spørgeskemaet (*hip hip hurra*). Resultaterne viste med al tydelighed, at deltagerne foretrak at have leddet med *i* først i denne type ordforbindelser. For de enkelte testord var alle resultaterne statistisk signifikante, dvs. de kan ikke tilskrives tilfældig variation. Dog var resultaterne ikke lige entydige. Det mindst tydelige resultat var for *Skib-skub*, hvor 64,2 pct. foretrak denne rækkefølge. Forklaringen på dette kunne være produktet: lakridser formet som bugserbåde. I min iver efter at relatere begge led til produktnavnet, overså jeg, at folk kunne læse *skub-skib* som navnet på et skib, der skubber, hvilket jo må siges at være et ret passende navn til bugserbådslakridser.

I den anden ende ligger nissen *Skif-skaf*, som havde det tydeligste resultat: Hele 95,6 pct. foretrak denne ledrækkefølge.

Når man opstiller resultaterne for de enkelte testord efter deres nummer i spørgeskemaet, ser der ud til at være en svag tendens i begge skemaer til, at deltagerne i højere grad

svarer efter forventningen – dvs. foretrækker *i* før andre vokaler – hen mod slutningen af skemaet: Deltagerne ser tilsyneladende et mønster i, hvad de svarer, og begynder at forholde sig til dette mønster i stedet for at svare spontant. Man kunne have valgt at sløre formålet med undersøgelsen ved at lave et væld af såkaldte distraktorer, dvs. spørgsmål der ikke har noget med undersøgelsen at gøre. Men det ville gøre spørgeskemaet markant længere, og der ville være plads til færre testord.

Inden den store undersøgelse blev sat i gang, blev der udført et pilotforsøg med 50 deltagere. Her fik hver respondent kun ét spørgsmål, som var et af de fem ord fra kategori 1, dvs. vrøvleord. Vrøvleordene i den store undersøgelse var alle placeret længere nede i spørgeskemaerne. Ved at sammenligne resultaterne for de fem ord fra pilotforsøget med dem fra selve undersøgelsen fik man en indikation på, at rækkefølgeeffekten ikke skævvrider resultaterne markant.

### Vokaler og genkendelighed

Som nævnt undersøgte jeg også, om det havde nogen indflydelse, at et eller begge af leddene var et i forvejen kendt ord, og om det spillede en rolle, hvilken anden vokal der optrådte ud over *i*.

Hvis man ordner resultaterne efter genkendelighedskategori, er der ikke umiddelbart nogen sammenhæng at se. Man kunne ellers formode, at vi ville foretrække at have det ord, vi

kendte, først. Dvs. ordene i kategori 3 skulle have en lavere andel svar, der havde leddet med *i* først, men dette var bestemt ikke tilfældet. Genkendelige led synes altså ikke at have betydning for rækkefølgepræferencen.

Da resultaterne blev inddelt i de fem vokalgrupper, tegnede der sig et svagt mønster i retning af, at de lyde, som adskiller sig mest fra *i* udtalemæssigt, også har flere svar, som bekræfter forventningen om, at vi foretrækker, at leddet med *i* er først. Eksemplerne med *y*-lyde havde generelt færre forventede svar. En forklaring kunne være, at *y*-lyde kun adskiller sig fra *i*-lyde ved, at man runder læberne, når man udtaler dem.

Ovenstående skal dog tages med en del forbehold. F.eks. er det ikke sikkert, at deltagerne har udtalt vokalerne på samme måde, og endelig er der kun fem testord pr. vokal.

### Hipt med hip før hap

Som nævnt var der 524 deltagere, som gennemførte besvarelsen, fordelt nogenlunde lige på de to skemaer. Kønsfordelingen var dog temmelig skæv: 378 kvinder deltog, men kun 146 mænd. Jeg undersøgte, om der var forskel på mænd og kvinders svar. I det ene spørgeskema var det kun ved drikken *Fisle-fasle*, at mændene havde en højere andel forventede svar, mens der i den anden test var flere tilfælde, hvor mændene foretrak *i* i første led i højere grad end kvinderne. Men der var næppe

nogen afgørende kønsforskel her. Så den skæve kønsfordeling er nok ikke nogen hindring for, at man kan generalisere resultaterne til hele befolkningen.

Det var, ikke uventet, værre med aldersfordelingen, for deltagerne var forholdsvis unge med en gennemsnitsalder på 25,8 år. Af de 524 deltagere var kun 51 over 40 år. Grundet det lave antal deltagere i denne aldersgruppe har jeg ikke undersøgt, om deltagerne over 40 svarede anderledes end de yngre. Så jeg kan strengt taget kun sige noget med rimelig sikkerhed om de 20-40-årige præferencer. Dog kan den undersøgte gruppe være særlig ved måske at være lidt mere veluddannet end typisk for gennemsnittet i aldersgruppen. Desuden var den undersøgte gruppe måske mere interesseret i sprog og sproglyde, end jævnaldrende danskere generelt er.

Der er i det hele taget mange muligheder for, at jeg ikke med sikkerhed kan generalisere resultaterne til danskerne i al almindelighed. Men jeg kan ikke se, hvorfor de forskellige skævheder i deltagergruppen skulle påvirke holdningen til vokalrækkefølge. Og det er derfor min opfattelse, at det er ret sandsynligt, at en mere repræsentativ undersøgelse vil give nogenlunde det samme resultat.

### Hvorfor ikke hap som hip?

Gennem tiden har flere forsøgt at forklare, hvorfor vi mon har denne tilbøjelighed til at foretrække at have led med *i* før andre led i denne type

Skema 1		Skema 2	
<i>Skrub-skrub</i>	90,7 %	<i>Skib-skub</i>	64,2 %
<i>Higge-hygge</i>	72,2 %	<i>Mild-mald</i>	78,2 %
<i>Kvik-kvuk</i>	84,4 %	<i>Tille-tulle</i>	84,8 %
<i>Gik-gyk</i>	68,9 %	<i>Hitte-hytte</i>	88,2 %
<i>Fivle-favle</i>	89,3 %	<i>Pible-påble</i>	93,3 %
<i>Skif-skaf</i>	95,6 %	<i>Fible-fyble</i>	77,2 %
<i>Bit-bat</i>	83,7 %	<i>Glit-glat</i>	87,0 %
<i>Fisle-fasle</i>	87,4 %	<i>Bif-baf</i>	90,6 %
<i>Risk-rusk</i>	82,2 %	<i>Trin-tran</i>	77,2 %
<i>Fible-fåble</i>	88,9 %	<i>Fible-fuble</i>	81,9 %

Tabellen viser, hvor stor en andel der foretrak i først

forbindelser (primært med udgangspunkt i engelsk). Her kommer et par af dem.

I en afhandling af Dr. Müller (ej at forveksle med superskurken fra Tintin!) fra 1909 om engelsk lyder forklaringen, at en høj vokal (som *i*) er bedst til at tiltrække lytterens opmærksomhed. Efterfølgende forklaringer har i høj grad bygget på en idé om, at der er en sammenhæng mellem vokalhøjde og semantisk indhold. Dette ses f.eks. hos den danske lingvist Otto Jespersen, der skriver, at »man begynder med det, der er lyst og let, og som indikerer lidenhed og nærhed, og slutter med det modsatte.«

Steven Pinker, en canadisk lingvist, fører Jespersens semantiske forklaring ud i ekstremerne. Han ser rækkefølgepræferencen som et resultat af to kuriosa: Det første er, at ord, som har betydningerne 'mig-her-nu', som regel har højere vokaler,

hvor fortungen bruges til at udtale ordet, end ord med betydningerne 'ikke-mig-ikke-her-ikke-nu'. Her nævner han de engelske eksempler: *me* over for *you*, *here* over for *there* og *this* over for *that*. Det andet kuriosum er, at ord med betydningerne 'mig-her-nu' har en tendens til at komme før ord med betydningerne 'ikke-mig-ikke-her-ikke-nu', f.eks. *here and there*, *this and that* og *now and then*. Ræsonnementet er følgende: *me* har en høj fortungevokal, *me* kommer først, derfor kommer en høj fortungevokal først.

Ud over de semantisk baserede forklaringer nævner den engelske sproghistoriker Donka Minkova (i denne sammenhæng skal man holde tungen lige i munden for ikke at komme til at sige *Minka Donkova*) i en gennemgang af forklaringer den såkaldte *polaritetsidé*, som forklarer rækkefølgepræferencen med, at den ekspressive effekt opstår, når der er

maksimal fonetisk kontrast mellem de to betonedede vokaler. Resultaterne af spørgeskemaundersøgelsen indikerer, at der måske er noget om snakken. I hvert fald er der en svag tendens til, at der er flere forventede svar, jo længere den vokal, der ikke er *i*, udtalemæssigt (dvs. med hensyn til tungeplacering og læbeform) ligger fra *i*.

Endelig er der også den mulighed, at årsagen til, at vi foretrækker ét frem for noget andet, alene er den, at

vi følger et tilfældigt opstået mønster i sproget. Dvs. det kunne lige så godt have være en tendens til at foretrække led med *i* sidst.

### Ris og ros

Inden det hele *går op i klip og klap*, som en journalist på B.T. skrev, er det måske på tide at *tik-takke* af. Men hvis du har spørgsmål eller kommentarer til projektet, er du velkommen til at skrive til mig på [wqd565@alumni.ku.dk](mailto:wqd565@alumni.ku.dk).

*Katrine Falcon Søby (f. 1989)*  
Lingvistikstuderende,  
Københavns Universitet

## mål+mæle

ISSN 0106-567X

Hjemmeside: [www.målogmæle.dk](http://www.målogmæle.dk)  
eller [www.maaalogmaele.dk](http://www.maaalogmaele.dk)

#### REDAKTION:

Kasper Boye, Carsten Elbro, Ken Farø,  
Erik Hansen og Jørn Lund.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig

SKRIFT: FF Olsen

#### EKSPEDITION OG ABONNEMENT:

Blad og Mål og Mæles plakat kan fås i Net-butikken via [www.målogmæle.dk](http://www.målogmæle.dk)  
eller  
Studenterafdelingen, Det Humanistiske  
Fakultet, Københavns Universitet,

Njalsgade 80, 2300 København S.

Tlf. 35 32 91 45.

E-post: [maaalogmaele@hum.ku.dk](mailto:maaalogmaele@hum.ku.dk)

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året,  
og abonnementsprisen er 225,00 kr. for  
årgang 2012 i Danmark.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tiladt  
når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt  
manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro, Institut for Nordiske Studier  
og Sprogvidenskab, Københavns Universitet,  
Njalsgade 120, København S  
[ce@hum.ku.dk](mailto:ce@hum.ku.dk)

# Mål og Mæles plakater

*Mål og Mæles* nye plakater (se bagsiden) viser, hvor ordene i dansk kommer fra. Der er kun en lille å fra Harald Blåtands tid, men en stor biflod fra fx tysk. Langt de fleste ord i nutidens dansk kommer fra andre sprog som en del af mange kulturelle påvirkninger. Der er håndværkerord fra tysk, fabriks- og kontorord fra fransk og sportsord fra engelsk. Plakaten giver et overblik over, hvorfra ordene stammer, og hvornår vi fik dem. Den er blevet til i et samarbejde mellem redaktionen og Lars Brink.

Plakaten er tegnet af Thomas Thorhauge. Den måler ca. 50 x 106 cm. Den er trykt i høj kvalitet på solidt papir og koster 135 kr. inkl. moms. Dertil kommer forsendelse. Plakaten kan fås i netbutikken – en anden nyhed – fra bladets hjemmeside, [www.malogmaele.dk](http://www.malogmaele.dk) (eller [www.maalogmaele.dk](http://www.maalogmaele.dk)).

## Thomas Thorhauge

Thomas Thorhauge er både tegner og forfatter – og som tegneserietegner udøver af begge discipliner på samme tid. I 2009 udgav han den såkaldte »graphic novel« *Kom hjem* (Rosinante), som modtog prisen for »Bedste danske tegneserie« under tegneseriefestivalen Komiks.dk 2010. Han har siden lavet tegneserier i forskellige sammenhænge, herunder i

dagbladet Politikens Film-tillæg, hvor han i tegneserieform iscenesatte autentiske filmkunstneres autentiske citater i fiktive, tegnede forløb, og nu bidrager med striben *Jasper laver en film*, om en ung filminstruktør-wannabe.

Tegneseriemageriet er ikke mindst et sprogligt arbejde. Avisstriberne stiller f.eks. nogle helt særlige sproglige krav: »Der skal være en punchline til sidst, eller i det mindste et pay-off, og et forløb forinden, der bygger op; derudover skal teksten være så enkel og kort som muligt, så læsernes faldende læsetolerancetærskel ikke udfordres unødigt hårdt«, siger Thomas Thorhauge. »Og undskyld anglicismene«, tilføjer vores plakatomester.

# Dansk sprog – sprogene i dansk

## MÅL OG MÆLE

